

Обраний підхід до функціонального опису категорій ірреальної модальності 1) дозволить репрезентувати специфіку способу українського дієслова в його системі та функціональному потенціалі; 2) забезпечить єдність системно-структурного й функціонального аспектів дієслівної способовості, оскільки мовні одиниці та їхні взаємовідношення виділяються з урахуванням їх функціонального призначення; 3) такий підхід є первинним і базовим для теоретичного й практичного вивчення будь-якого явища будь-якої мови.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Арнольд И. В. Основы научных исследований в лингвистике / И. В. Арнольд: Учеб. пособие. – М.: Высш. шк., 1991. – 140 с.
2. Виноградов В. В. Избранные труды : Исследования по русской грамматике / В. В. Виноградов. – М.: Наука, 1975. – 558 с.
3. Вихованець І. Р. Принципи категорійної граматики української мови / І. Р. Вихованець // III Міжнародний конгрес українців (26 – 29 серпня 1996 р.). Мовознавство. – Харків, 1996. – С. 177–181.
4. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови: Академ. граматики укр. мови / І. Вихованець, К. Городенська; За ред. І. Вихованця. – К.: Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.
5. Вихованець І. Р. Теоретичні засади категорійної граматики української мови / І. Р. Вихованець // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського: [зб. наук. праць. Серія : Філологія]. – Вінниця, 2000. – Вип. 2. – С. 3–6.
6. Всеволодова М. В. Поля, категории и концепты в грамматической системе языка / М. В. Всеволодова // Вопросы языкознания. – 2009. – № 3. – С. 76–99.
7. Загнітко А. П. Граматична концепція Івана Вихованця / А. Загнітко // Проблеми сучасної функційно-категорійної граматики: [зб. наук. праць на пошану члена-кореспондента НАН України Івана Романовича Вихованця / Укл.: А. Загнітко (наук. ред.) та ін.]. – Донецьк: Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2010. – С. 11–40.
8. Зеленщиков А. В. Пропозиция и модальность / А. В. Зеленщиков. – [изд.2-е, доп.]. – М.: Книжный дом «Либроком», 2010. – 216 с.
9. Калько М. І. Аспектуальність: категоризація, класифікація і репрезентація в сучасній українській літературній мові : монографія / М. І. Калько. – Черкаси: Вид. Чабаненко Ю., 2008. – 384 с.
10. Кубрякова Е. С. Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа) / Е. С. Кубрякова // Язык и наука конца XX века. – М.: Изд-во РГГУ, 1995. – С. 144–238.
11. Лещак О. В. Очерки по функциональному прагматизму : Методология, онтология, эпистемология / О. В. Лещак ; [Ред. И. Папуша]. – Тернополь; Кельце: Підручники & Посібники: Studia Methodologica, 2002. – 255 с. – (Лаб. славист. и методол. исслед. Терноп. гос. пед. ун-та им. В. Гнатюка, Ин-т славян. филологии Свентокш. акад. им. Я. Кохановского в Кельце).
12. Мірченко М. В. Структура синтаксичних категорій / М. В. Мірченко. – [2-е вид., переробл.]. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2004. – 392 с.
13. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / О. О. Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2010. – 844 с.
14. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник / О. О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
15. Теория функциональной грамматики: Темпоральность. Модальность / [А. В. Бондарко, Е. И. Беляева, Л. А. Бирюлин и др.]; под ред. А. В. Бондарко. – Л.: Наука, 1990. – 263 с.
16. Українська мова. Енциклопедія / [редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін.] – [3-є вид., зі змінами і доп.]. – К.: «Укр. енцикл» ім. М. П. Бажана, 2007. – 856 с.
17. Шелякин М. А. Функциональная грамматика русского языка / М. А. Шелякин. – М.: Рус. яз., 2001. – 288 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Нестеренко – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: словотвір, морфонологія, проблеми функціональної граматики української мови.

ПРОБЛЕМА ПАРЦЕЛЯЦІЇ У СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЧНІЙ НАУЦІ

Ольга СТАНИСЛАВ (Луцьк, Україна)

У статті представлений теоретичний огляд літератури, що присвячена вивченню парцеляції як явищу сучасного синтаксису; окреслюються основні етапи розвитку наукової думки з означеної проблеми; аналізуються різні підходи до її вирішення. Парцеляція обігрується як синтаксична універсаль сучасної мови.

Ключові слова: парцеляція, розчленована конструкція, експресивний синтаксис, парцелят, базова частина висловлення, класифікація парцельованих структур.

The article highlights the notion of parceling as a phenomenon of modern syntax. The author analyses the different scientific points of view on the given problem from the perspective of its diachrony. Parceling is treated as a syntactic universal of modern language.

Key words: parceling, parceling constructions, expressive syntax, parcel, main part of utterance, classification of parceled structures.

Однією із особливостей сучасної писемної мови є інтенсивний вплив на неї розмовного узусу, внаслідок чого відбуваються певні зсуви у всіх ярусах мовної структури. Ш. Баллі зазначав, що інновації у мові торкаються насамперед її синтаксичної будови [5: 123].

Вивчення сучасного стану синтаксису розмовної мови дає змогу прогнозувати, аналізувати тенденції розвитку будь-якої мови загалом. Відомо, що розмовному синтаксису властиві такі явища як еліптичність, неповнота речень, розчленування синтаксичних структур, які обумовлені невимушеністю, спонтанністю, ситуативністю мовлення, з одного боку, і плеоназм, емфаза, які пов'язані з афективністю мовного спілкування, з іншого.

Метою даної наукової розвідки є проаналізувати одне з найцікавіших явищ сучасного синтаксису, що належить до тих мовних феноменів, які впевнено переходять із розмовної мови в літературну, однак є недостатньо дослідженими. Мова йде про парцеляцію.

Поняття і термін „парцеляція” є досить уживаними у лінгвістичній літературі, присвяченій синтактико-стилістичним аспектам мовлення. Вперше такі лексеми як „parcelles” та „style parcellaire”, які повністю відповідають суті самого явища: розчленування єдиного цілого на складові його частини, ввів французький мовознавець Марсель Коен (Cohen M.) [9: 395].

За нашими спостереженнями, часто сам термін тлумачиться по-різному і, як результат, має багато синонімічних найменувань. Поряд із терміном „парцеляція” використовуються „сегментація” (Ш. Баллі, О.О. Реферовська, Н.О. Шигаревська), „сепаратизація” (О.О. Андрієвська), „приєднувальні конструкції” (В.Г. Гак, О.О. Реферовська), „ізоляція” (Є.Г. Ризель, Є.І. Шендельс), „приєднання” (О.В. Колесніков), „відкриті (зсунуті) конструкції” (В.В. Виноградов), „комунікативні структури з додатковою рематизацією семантико-синтаксичних конструкцій” (Л.П. Чахоян) і тому подібне.

Так чи інакше, всі вчені погоджуються з тим, що парцеляція – це: 1) синтаксичний процес, суть якого полягає у розчленуванні на самостійні одиниці єдиного синтаксичного цілого, 2) парцельована конструкція складається із парцеляту (що містить тему висловлення) та базової частини (що представляє рему), 3) явище, яке з плином часу отримує все більше поширення і, відповідно, представляє собою **актуальну проблему** дослідження. Отже, вивчення парцеляції як нового граматичного явища, що не ввійшло на даному етапі розвитку мовознавства в норму літературної мови, але є універсалією мовлення, може збагатити уявлення щодо динаміки розвитку синтаксичної системи сучасних мов.

Термінологічна енциклопедія за редакцією О.О. Селіванової дає таке розуміння **парцеляції** (від фр. *parcelle* – частинка) – синтаксична універсалія мовлення, що передбачає побудову повідомлення шляхом розділення речення на кілька самостійних висловлень, інтонаційно та графічно відокремлених, проте єдиних за змістом. Парцельовані висловлення комунікативно виділені, переважно є ремою у загальному змісті події [8: 449]. Спостережено, що результатом парцеляції є стиснення інформації за допомогою чіткого виокремлення деякої мовної структури. Парцельовані конструкції використовуються мовцем із метою змістового виділення, динамізації, увиразнення, експресивізації певного фрагмента висловлення. Парцелят ніби повертає увагу реципієнта на логічно значущу деталь, при цьому граматична перерваність зв'язку виступає як синтаксичний засіб її акцентування.

На думку О. Іванчикової, явище парцеляції обумовлене, передусім, екстралінгвістичними факторами: прискорення сучасного ритму життя й необхідність у зв'язку з цим передавати інформацію більш виразним та швидким способом [6: 282]. Власне парцеляція і виступає таким мовним явищем, що характерне сьогочасній мові й задовольняє вимоги чіткості та економії синтаксичної конструкції.

Вперше термін „парцеляція” у сучасному значенні був використаний професором А.Ф. Єфремовим у праці „Мова М.Г. Чернишевського” (1951 р.). Під парцеляцією він розумів прийом, який „розламував” речення на частини, перетворюючи їх в еквіваленти самостійних речень, деформуючи структуру речення своєрідним порядком (розставленням) розділових знаків, що порушувало загальноприйняті правила.

Теоретичний аналіз цього феномену був викладений у дисертаційному дослідженні Ю. В. Ванникова „Явище парцеляції у сучасній російській мові” (1965). Автор описав парцельовані конструкції, вивчив деякі їх структурні типи та логіко-семантичні, експресивні особливості.

Починаючи з середини 60-тих років, коли парцеляція привернула до себе пильну увагу лінгвістів, вона ототожнювалась із приєднувальними конструкціями (О. Реферовська, 1973;

Н.С. Валгіна, 1991; В.Г. Гак, 2000) або розглядалась як частина розвинутої системи приєднання (М. Платонова, 1973; Б. Турсунов, 1975).

У кінці 60-тих – 70-тих років у центрі пошукувачів парцеляції опинились: 1) структурні особливості парцельованих конструкцій (Г.Рибакова, 1969; В.Стрельцов, 1974); 2) їх інтонаційні характеристики (Р.П.Лисиченко, 1972; Л.С.Сержан, 1973); 3) їх експресивність та стилістичні особливості (В.Платонова; Б.Турсунов, 1975).

70-ті роки були відзначені підвищеним інтересом до семантики. Проблеми, що розроблялись у цей період, були пов'язані з досліджуванням структурно-семантичних особливостей парцельованих (приєднувальних) конструкцій, а також із вивченням їх архітектонічної функції (роботи Л.І. Ступакової, 1975; Л. Рижикової, 1978).

Наприкінці 70-тих років окреслився новий напрямок розвитку загальної лінгвістичної теорії – прагматика. З'явилися роботи, що були присвячені визначенню комунікативно-прагматичних функцій парцеляції та приєднувальних конструкцій (Л.С., Суворенко, 1982; О. Вільчицька, 1991). У 80-ті роки детально були проаналізовані комунікативні особливості парцельованих конструкцій (праці О. Сковороднікова, 1981; В.В. Кузнєцова, 1986; О. Скоробагатова 1990).

Наступний етап мовних перетворень випав на середину 90-тих і зачепив експресивні синтаксичні структури (у тому числі й парцельовані конструкції). Під впливом тенденцій постмодернізму розпочався період формування нових нестандартних умов та варіантів парцеляції (зокрема, з'явилися різновиди графічного розчленування тексту: абзацне розташування компонентів, вертикальний пробіл тощо).

Аналіз літератури дозволяє зробити висновок про те, що парцеляція є достатньо широким синтаксичним процесом, який охоплює різні види розчленованих структур, а терміни „парцеляція”, „приєднувальні конструкції”, „сепаратизація” і тому подібне до цих пір не знайшли свого остаточного визначення.

У цьому сенсі слухним є зауваження Андрієвської, яка обґрунтовує необхідність чіткого розмежування цих понять. Лінгвіст пише, що зазвичай під парцеляцією розуміється будь-який вид „крайнього відокремлення”, синтаксичного розчленування, що маркується крапкою. Це найбільш узагальнюючий термін (особливо у російській лінгвістичній традиції). Однак, як типи „крайнього відокремлення” (парцеляції) необхідно виокремлювати сепаратизацію та приєднувальні конструкції. Щодо сепаратизації, то слід розглядати випадки, коли синтагма (слово, група слів, речення) проявляє певні логіко-граматичні відношення до базової структури і, як наслідок, може виступати у ролі члена речення або ж як складова частина базової структури, що є відокремленням [3: 77]. Стосовно приєднувальних конструкцій, то йдеться про моменти, коли такий логіко-граматичний зв'язок між синтагмою і базовою частиною майже відсутній, а складові піддаються лише більш або менш суб'єктивній інтерпретації на основі контексту, підтексту висловлення тощо. Приєднувальні конструкції додають до головного висловлення певні повідомлення, зауваження, пояснення, а не членують його [7: 236].

Ще більш рішуче й раціональніше вирішує дану проблему О. Іванчикова, яка під парцеляцією розуміє певний прийом експресивного синтаксису письмової літературної мови, сутність якого полягає у розчленуванні синтаксично зв'язного тексту на інтонаційно відокремлені відрізки, що маркуються крапкою [6: 282]. Особливо цінним у цьому формулюванні представляється визначення парцеляції як прийому письмової мови, що дає можливість протиставити її (парцеляцію) приєднувальним конструкціям – природному явищу усного мовлення. Така опозиція дозволяє розмежувати їх за психолінгвістичними, естетичними критеріями та зрозуміти їх генетичний зв'язок.

У своїх дослідженнях О. Іванчикова виокремлює дві основні групи парцельованих конструкцій:

- 1) конструкції, парцеляція яких структурно спрощена;
- 2) конструкції, парцеляція яких структурно ускладнена.

Зазвичай, до першої групи відносяться парцельовані конструкції, що містять на початку парцеляту спеціальне слово – сигнал парцеляції, а також синтаксичні конструкції, що складаються із відносно незалежного граматичного парцеляту. До другої групи належать

парцельовані конструкції з парцелятом – новим членом. Мовознавець зазначає, що структури другої групи характеризуються більшою експресивно-інформативною насиченістю.

Як бачимо, О. Іванчикова пропонує при аналізі парцеляції з точки зору ступеня її структурного спрощення / ускладнення враховувати „роль парцеляту в синтаксичній організації даної конструкції”, оскільки парцелят може бути новим членом за відношенням до базової структури або ж словесно представленим у базовій структурі. На її думку в конструкціях із парцелятом – новим членом, парцеляція є загалом більш ускладненою, на протигагу конструкціям, представленим парцелятом у базовій структурі.

Застосування критерію „структурного спрощення / ускладнення парцеляції” дозволяє О. Іванчиковій вибудувати достатньо диференційовану класифікацію парцельованих конструкцій. Утім ця класифікація, на наш погляд, має певні недоліки: 1) немає чіткої ієрархії структурних ознак, які б слугували основою класифікації; 2) серед названих властивостей не виокремлюється домінанта особливість, яка б у найбільшій мірі визначала емоційно-експресивну насиченість парцельованої конструкції (базової структури та парцеляту).

Класифікація парцелятів у М. Авласевич здійснюється „за ступенем їх залежності від базової структури” [1: 20]. Вчений виділяє парцельовані конструкції простих та складних речень (останні повністю відносяться до легкопарцельованих структур).

Слід відмітити, що недосконалість згаданих класифікацій полягає ще й у тому, що поняття „спрощеності”, „ускладненості” того чи іншого різновиду парцеляції є дещо гіпотетичним (не перевіреним експериментально), а отже потребує ретельного дослідження та аналізу.

Розробляючи критерії класифікації парцельованих конструкцій, варто враховувати всі особливості даного синтаксичного явища сучасної мови: і сутність самого засобу парцеляції, і синтаксичні зв'язки частин комунікативно розчленованої структури, і ступінь близькості базової структури й парцеляту, або ж низки парцелятів, і міру їх емоційно-експресивної насиченості.

Отже, парцеляція, частотність якої в текстах сучасної літератури зростає, досить помітно відображає зміни в способі структурування висловлення як у плані змісту, так і у плані вираження. Парцельовані конструкції вирізняються лаконічністю, стислістю, емоційністю, невимушеністю, експресивною силою, підвищеною динамікою у передачі інформації. У зв'язку з цим, парцельовані конструкції формують особливий, своєрідний синтаксис, який отримав назву „актуалізуючого” (Н. Арутюнова, [4: 345]), „експресивного” (Г. Акімова [2: 83]), що протиставлений, певним чином, класичному синтаксису. Як уважає О. Іванчикова, власне основна роль парцеляції – „функція експресивного виділення тієї чи іншої частини висловлення” [6: 290]. З метою акцентування найбільш суттєвих деталей загальної картини повідомлення, елементів поведінки героїв тощо, парцеляція може створювати ефект „уповільненого кадру” (за допомогою непередбачуваної паузи) або ж враження пришвидшення подій.

Проведений аналіз дозволяє констатувати, що явище парцеляції уже протягом кількох десятиліть залишається актуальним питанням дослідження, оскільки парцельовані висловлення є достатньо вживаними у сучасній літературі і є інтернаціональною тенденцією розвитку синтаксису загалом. Парцельовані конструкції різняться за своєю структурою, частотністю використання, функціями, ступенем експресивності, а отже потребують подальшого ґрунтовного вивчення.

Попри значну кількість публікацій з даної проблематики, залишаються нерозкритими аспекти функціонування парцеляції у текстах різних жанрів, не виявлені особливості її структурної організації, відсутні дані щодо частотності вживання різних видів парцельованих структур, не проаналізовані стилістичні можливості парцеляції, не з'ясовані тенденції її розвитку. Всі ці моменти представляють собою перспективи подальших теоретичних та практичних розвідок синтаксистів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Авласевич М.А. Присоединение, парцелляция и текст/М.А. Авласевич // Филологические науки. – 1996. – №4. – С. 17-22.

2. Акимова Г. Н. Новое в синтаксисе современного русского языка / Г.Н. Акимова. – М.: Высшая школа, 1990. – 160 с.
3. Андриевская А.А. Явления „сепаратизации” в стилистическом синтаксисе современной французской художественной прозы / А.А. Андриевская // Филологические науки. – 1969. – №3. – С. 77-83.
4. Арутюнова Н.Д. Синтаксис//Энциклопедический словарь. Лингвистика / Н.Д. Арутюнова. – М.: Российская энцикл., 1997. – С. 345.
5. Балли Ш. Общая лингвистика и вопросы французского языка / Ш. Балли. – М.: Иностран. лит-ра, 1975. – 456 с.
6. Иванчикова Е.А. Парцелляция, её коммуникативно-экспрессивные и синтаксические функции//Русский язык и советское общество. Морфология и синтаксис современного русского литературного языка / Е.А. Иванчикова. – М., 1968. – С. 280-298.
7. Реферовская Е.А. Синтаксис современного французского языка / Е.А. Реферовская. – Л.: Наука, 1969. – 236 с.
8. Селиванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Селиванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
9. Cohen M. Histoire d'une langue / M. Cohen. – Nouvelle édition, 1967 – P. 395-397.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Ольга Станіслав – кандидат філологічних наук, доцент кафедри романських мов і перекладу Волинського національного університету імені Лесі Українки

Наукові інтереси: стилістика французької мови, лінгвістика тексту, синтаксис сучасної французької мови.

ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ ЕВІДЕНЦІЙНОСТІ В НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Ірина ПЯНКОВСЬКА (Кіровоград, Україна)

У статті проаналізовано різні підходи до визначення категорії евіденційності в мовознавстві, описано типи евіденційності та охарактеризовано різноманітні засоби її репрезентації в німецькій мові.

Ключові слова: евіденційність, пряма евіденційність, непряма евіденційність, інференційність, переказування, перцептуальність, модальність.

In the paper the different methods of approach to the determination of the category of evidentiality in linguistics are analysed, the types of evidentiality are described and various means of their representation in German are defined.

Key words: evidentiality, direct evidentiality, indirect evidentiality, inferentiality, retelling, perceptuality, modality.

Явище евіденційності є предметом наукових розвідок у багатьох мовах, тому на сьогоднішній день існує чимало робіт, присвячених цій проблемі, зокрема, відомі дослідження Л. Андерсона, Н. Арутюнової, П. Дендаля, Н. Козинцевої, Дж. Натца, Ф.Р. Палмера, Т. Уїлетта, Ф. де Хаана, В. Храковського, М. Шмельова та інших. Проте дослідження категорії евіденційності започатковане в мовознавстві відносно недавно (останні десятиріччя ХХ ст.), тому існує ціла низка дискусійних питань, пов'язаних зі статусом цієї категорії, граматичними й лексичними засобами її маркування, семантичними особливостями функціонування цих засобів у системі мовлення.

Об'єкт дослідження становлять моно- і поліпредикатні німецькомовні конструкції із семантикою евіденційності. **Завдання** пропонованої статті полягають у систематизації підходів до визначення категорії та типології евіденційності, встановленні засобів її репрезентації в німецькій мові на різних мовних рівнях.

Поняття евіденційності розглядають у лінгвістиці в широкому і вузькому сенсі. У широкому змісті – це модальність, яка вказує на те, наскільки той, хто говорить, упевнений в інформації, яку він повідомляє. Відповідно, евіденційність може мати такі значення: впевненість, сумнів, логічну можливість або необхідність. У вузькому розумінні ця категорія слугує для вказівки на джерело, від якого/ з якого мовець отримав знання [4: 203-207]. Основною особливістю досліджуваної категорії у європейських мовах, зокрема, німецькій, є «різнооформленість», тобто здатність бути представленою засобами різних мовних рівнів, оскільки евіденційність у цих мовах постає функціональною, або комунікативною категорією, категорією тексту [1: 32].

На думку Р. О. Якобсона, категорія евіденційності передбачає співвідношення між об'єктивним фактом та ситуацією його відображення [10: 96]. Основними евіденційними джерелами виступають чуже мовлення і перцептивне сприйняття, за допомогою яких мовець будує пропозицію про події, безпосереднім свідком яких він не був [6: 2]. Експлікатори евіденційних значень (евіденціали) є «показниками, які означають те, що стосується джерела інформації, на підставі якої утворюється пропозиція» [11: 274]. Залежно від джерела інформації, на яке вказує мовець, Т. Уїллетт виокремлює три основних типи евіденціалів: